

ВІДГУК

**офіційного опонента Лобової Ольги Володимирівни
на дисертацію Малашевської Ірини Анатоліївни
«Теорія і практика навчання музики дітей дошкільного та молодшого
шкільного віку з використанням музикотерапії»
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика музичного навчання**

Кожна держава і кожна родина прагне до виховання гармонійно розвиненої та фізично здорової дитини. Тому поєднання освітніх і валеологічних, здоров'язберезувальних функцій є важливим і актуальним завданням сучасного навчального закладу. Дисертаційне дослідження І.А.Малашевської розкриває один із можливих шляхів оптимізації музичної освіти дошкільників і молодших школярів, що полягає у забезпеченні взаємозв'язку розвивальних й оздоровчих функцій музичного навчання дітей. З цією метою дисертанткою розроблено теоретико-методичну систему навчання музики з використанням музикотерапії.

Насамперед зауважимо, що музикотерапія – надзвичайно цікавий феномен, що веде відлік зі стародавніх часів, а у сучасному науковому просторі розробляється у площині мистецтвознавства, медицини, психології, педагогіки тощо. Символічним є те, що цього року виповнюється столітній ювілей від започаткування музичної терапії як навчальної дисципліни, що відбулося в Колумбійському університеті. Здобувачка спрямувала свою роботу у площину педагогічного дослідження емоційно-стабілізуючих і здоров'язберезувальних функцій різних видів музичної діяльності дітей. У цьому контексті дисертаційне дослідження І.А.Малашевської є актуальним і відповідним паспорту спеціальності 13.00.02 – «Теорія і методика музичного навчання».

Доцільність означеної наукової розвідки авторка доводить формулюванням низки суперечностей, які наявні в сучасній теорії та практиці музичного навчання дітей, зокрема: між потребою оновлення змісту освіти згідно вимог часу та невизначеністю шляхів впровадження здоров'язберігальних технологій у навчально-виховний процес дошкільників і молодших школярів; між теоретичною нерозробленістю проблеми оздоровчо-розвивального спрямування навчання музики дітей та нагальною потребою сучасної загальноосвітньої практики; між наявністю потужного впливу психофізіологічного стану людини на досягнення мистецтва та недостатньою розробкою теоретичних засад використання його потенціалу в музично-освітньому процесі; між визнанням важливості впровадження

здоров'язберігальних технологій у музичну дошкільну та початкову шкільну освіту й недостатньою розробленістю методик музичного навчання дітей на цій основі; між освітніми завданнями розвитку і становлення гармонійно-розвиненої творчої особистості та домінуванням на практиці методів, орієнтованих лише на показово-святковий результат у дошкільників і підсилення знаннєвого компонента діяльності в молодших школярів (с.23 дисертації).

Означені суперечності зумовили визначення *мети* дисертаційного дослідження, що полягає в розробленні, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці концептуальної моделі й теоретико-методичної системи музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії.

Вважаємо, що таке широке цілепокладання зумовило різноплановість і велику кількість (8) поставлених дисертанткою *завдань* наукової роботи.

Перше з них – *проаналізувати стан розробки досліджуваної проблеми в теорії та практиці дошкільної та початкової шкільної музичної освіти* – розв'язується шляхом ґрунтовного вивчення та аналізу науково-методичної літератури, нормативно-правових документів і реального стану сучасної дошкільної й початкової шкільної мистецької освіти. У результаті дисертантка доходить висновку щодо актуальності спрямування музичного навчання дітей в особистісно розвивальну та здоров'япідтримувальну площину і, водночас, констатує, що ідея взаємозв'язку розвивальних й оздоровчих функцій музичного мистецтва у системі навчання музики залишилася поза належною увагою науковців і практиків.

Друге і третє завдання дослідження - *уточнити зміст і структуру, визначити критерії, показники та рівні музичної навченості дошкільників і молодших школярів* - на наш погляд, становлять органічну єдність.

Найвагомішим результатом музичного навчання дошкільників і молодших школярів дисертантка вважає музичну навченість, що розуміється як комплекс індивідуальних властивостей людської особистості, що зумовлює продуктивність музично-навчальної діяльності і якість оволодіння музичними знаннями та музично-практичним досвідом.

Структурними складниками музичної навченості визначені мотиваційно-ціннісний, емоційно-акумулявальний, творчо-діяльнісний, когнітивно-збагачувальний і комунікативно-регулятивний компоненти. Подібні назви мають і визначені дослідницею діагностичні критерії музичної навченості, за винятком четвертого, що сформульований не як когнітивно-збагачувальний, а як когнітивно-поглиблювальний.

Виконання четвертого завдання дослідження – *вивчити феномен музикотерапії та механізми її впливу на ефективність музично-навчальної діяльності в системі дошкільної та початкової шкільної освіти* – дозволило І.А.Малашевській виявити, що музикотерапія є ефективним засобом оптимізації процесу музичного навчання дошкільників і молодших школярів.

Заслуговує уваги визначення музикотерапії як поліфункціональної системи використання цілеспрямованого впливу музики та звуків на особистість з метою розкриття резервних й адаптивних можливостей людського організму, його специфічного життєвого тону, що ототожнюється з ресурсами опірності, емоційної стійкості та позитивного мислення. Дослідниця констатує, що використання музикотерапії сприяє підвищенню результативності музично-навчальної діяльності, збереженню й покращенню здоров'я дітей, активізації у них зацікавленості та інтересу до музичних занять і уроків, розвитку їх музичних здібностей, уяви та фантазії, посиленню їх творчої активності, гармонізації чуттєвої сфери, вирішенню проблем міжособистісно-творчого спілкування на тлі збереження здоров'я.

П'яте завдання дослідження – *обґрунтувати концептуально-методологічні засади використання музикотерапії в системі музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку*.

На виконання цього завдання у дисертації розроблено та обґрунтовано саногенно-особистісну парадигму музичного навчання дошкільників і молодших школярів. Сутнісними характеристиками цієї парадигми є: надання переваги задоволенню дітей від процесу музичного навчання над його результативністю; спрямування навчання музики дошкільників і молодших школярів у річище посилення позитивних емоційно-чуттєвих переживань і сублімації енергії у творчість; створення умов для появи в дітей катарсичних переживань у процесі музичного навчання; систематичне залучення дітей до спонтанно-художнього самовираження в індивідуальній та колективній музичній діяльності; а також орієнтація музичного навчання на формування в дітей здатності до усвідомлення особистісної цінності як себе, так і інших; надання пріоритетності емоційному переживанню музики над аналітичним осягненням її змісту, характеру та форми; спрямування процесу надання музичних знань в опосередковану площину.

На наш погляд, органічною частиною концептуально-методологічних засад використання музикотерапії в системі музичного навчання дітей є запропоновані дослідницею *принципи*: комплементарно-інтеграційний, гуманістично-комунікативний, гедоністично-оптимістичний; емоційно-коригувальний та індивідуально-розвивальний. У дослідженні окреслення цих принципів визначено окремим (шостим) завданням.

Сутнісним ядром дослідження є представлена у роботі *теоретико-методична система музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії* (завдання № 7), яка містить розроблені дисертанткою педагогічні умови, етапи, форми, методи та прийоми організації відповідного педагогічного процесу.

Необхідними і достатніми *педагогічними умовами* досягнення ефективності музичного навчання з використанням музикотерапії дослідниця вважає такі: активізація мотивації та інтересу до процесу музичного навчання в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; забезпечення емоційного контакту між педагогом і дітьми, створення довірливої атмосфери на музичних заняттях і уроках; врахування особливостей світосприйняття та реагування на музику дошкільників і молодших школярів; надання переваги невербальному способу музично-педагогічного спілкування; спрямування музичного навчання на формування в дітей власної гідності та самоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості себе та інших; контактна взаємодія педагога з батьками дітей.

Основними *етапами музичного навчання* дітей дошкільного віку визначені ознайомлювально-адаптивний, наслідувально-закріплювальний та інтерпретаційно-оцінювальний, а навчання молодших школярів – адаптивно-розвивальний та імпровізаційно-креативний. Стосовно останнього зауважимо, що різні види імпровізації широко застосовуються протягом усього музичного навчання дітей, оскільки є загальнодоступними, адже не потребують сформованої вихідної системи знань і умінь.

Відзначимо докладний опис у дисертації *методів і прийомів* музичного навчання дітей з використанням музикотерапії, які згруповано у такі блоки: спонукально-заохочувальні, емоційно-коригувальні, творчо-активувальні, когнітивно-формувальні та комунікативно-регулятивні.

Найбільш ефективними *формами музичного навчання* дошкільників дисертантка вважає тематично-образні заняття (*заняття-казка, заняття-мандри, заняття-звукопізнання*), а у початковій школі - *уроки-ігри для першокласників і музично-ігровий тренінг* з учнями 2-4-х класів.

Ми абсолютно згодні з дослідницею, що найбільш ефективною формою проведення таких занять є музичний гурток з чисельністю дітей до 15-ти осіб, адже деякі запропоновані методи навчання (наприклад, персональне привітання та прощання з кожним учнем) можливі лише у роботі з невеликою кількістю учнів. Висунуту автором умову розподілу шкільного класу на підгрупи вважаємо бажаною, проте нереальною в умовах функціонування чинного навчального плану.

Останнє завдання дослідження – експериментально перевірити ефективність запропонованої теоретико-методичної системи – розв’язувалося у ході тривалого педагогічного експерименту. У результаті дослідно-експериментальної роботи здобувачка констатувала ефективність розробленої теоретико-методичної системи музичного навчання молодших школярів і дошкільників з використанням музикотерапії.

Отже, комплексний аналіз дослідження І.А.Малашевської доводить безумовну актуальність, інноваційний характер, теоретичну і практичну значущість дисертації, що забезпечується науковою новизною та прикладною цінністю результатів дослідження, ґрунтовністю і багатоаспектністю його змісту, широтою джерельної бази та високим рівнем її критичного опрацювання, адекватністю зроблених висновків. Окремі уваги заслуговують додатки, які істотно підсилили практично-прикладну значущість роботи.

Положення та висновки дисертації можуть бути використані під час музично-гурткової роботи з дошкільниками та молодшими школярами та при підготовці педагогів відповідного профілю у ВНЗ і системі післядипломної освіти. Теоретичні та методичні результати роботи широко апробовані на наукових заходах міжнародного та всеукраїнського рівня і відображені у друкованих працях І.А.Малашевської. Автореферат достатньо повно розкриває зміст дисертації.

Разом із тим, змушені констатувати, що дослідження не позбавлене окремих *недоліків, суперечливих і дискусійних положень*. Виділимо основні з них.

1. Аналіз наукового апарату дослідження свідчить, що сформульована дисертанткою мета роботи спрямована на розроблення, наукове обґрунтування й експериментальну перевірку двох педагогічних феноменів: *концептуальної моделі й теоретико-методичної системи* музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії. Проте поняття «*концептуальна модель*» у подальшому не фігурує ані у науковому апараті (предметі, завданнях, науковій новизні), ані у змісті дослідження.

2. У роботі неодноразово наголошується, що «навчання музики в контексті саногенно-особистісної парадигми передбачає надання переваги задоволенню дітей від процесу музичного навчання над його результативністю» (с.25), а важливими характеристиками зазначеної парадигми виступають «орієнтація музичного навчання на формування в

дітей здатності до усвідомлення особистісної цінності як себе, так і інших; надання пріоритетності емоційному переживанню музики над аналітичним осягненням її змісту, характеру та форми; спрямування процесу надання музичних знань в опосередковану площину» (с.26).

У світлі цих положень виникає питання щодо доречності обрання провідною діагностичною категорією дослідження феномену *музичної навченості*, який безпосередньо пов'язаний з результативною стороною навчання і, насамперед, фондом набутих знань, умінь, навичок, досвідом навчальної діяльності тощо.

3. Викликає питання класифікація завдань, поставлених до етапів розробленої автором теоретико-методичної системи. Наприклад, у групі *навчальних завдань* другого етапу подано такі: «закріплення емоційно-ціннісного відношення учнів до процесу навчання музики; виховання в учнів художньо-естетичного смаку та потреб у спілкуванні з шедеврами народного та класичного музичного мистецтва; надання учням музичних знань й обізнаності у сфері впливу музики на людину та живу природу; розвиток креативного мислення та вміння нестандартно й творчо вирішувати музично-творчі завдання; поглиблення спектру емоційно-образних уявлень у процесі спонтанної музично-творчої діяльності; розвиток музичних здібностей і задатків учнів» (с.376).

Є очевидним, що у поданому переліку власне навчальні завдання змішано з розвивальними та виховними.

4. На нашу думку, спірними є деякі методичні аспекти запропонованої системи. Зокрема, на с.165, 278 та ін. автор висловлює думку, що «розпочинати надавати теоретичні відомості щодо музики та композиторів доцільно з основної школи». Таке твердження суперечить сучасним нормативним положенням, методичним підходам, а також і змісту дисертації, адже на с.98 здобувачка наводить положення Вальдорфської педагогіки про те, що навчати дітей нотній грамоті слід в 3-4 класі (бо в цьому віці це є їхньою потребою і діти зацікавлені в цій роботі, а у 5-6 класі це вже не викличе живого відгуку).

5. На с. 375 дисертації справедливо зазначено, що «мовна інтонація у даний період розвитку дітей слугує основним каналом впливу, носієм інформації, педагоги широко застосовували майстерність керування власною інтонацією, своїм голосом, здійснювали музично-педагогічне спілкування з дітьми лагідною та приємною інтонацією». Водночас, одним із принципів

музичного навчання дітей визначено *«надання переваги невербальному способу музично-педагогічного спілкування»*. Цитуємо: «Необхідно зробити наголос на тому, що в процесі музичного навчання на основі оздоровчо-розвивального підходу педагогу необхідно нечасто й дуже виважено використовувати слова, віршовані тексти. Пріоритетними є музика й символіка, символічна гра, у якій слід іти лише туди, куди дозволяють діти, і бути там стільки часу, скільки потрібно їм» (с.263).

При цьому в дисертації не роз'яснено, чим саме і як можливо замінити педагогічну розповідь, пояснення, діалог учителя з дітьми, та як забезпечити виконання поставлених завдань музичного навчання в умовах неконтрольованої і всепоглинаючої гри.

6. У дисертації приділено значну увагу *співу пісень із ритмічно-руховим супроводом*, стосовно якого зазначено: «Його головним завданням є не розучування пісень, а проживання їх образів і змісту у формі ігрової діяльності... На одному занятті чи уроці варто проспівувати від 3 до 10 пісень (залежно від віку дітей та складності музичних творів), при цьому кожен пісню слід виконувати один раз упродовж заняття, максимум – двічі, і проводити це у формі гри. Традиційне вивчення пісні в такий спосіб замінюється на образне проживання її змісту» (с.271-272).

Ми абсолютно згодні з важливістю співочої діяльності дітей і потребою образно-ігрового «проживання» пісенного репертуару. Проте хочемо звернути увагу дисертантки, що виконання і накопичення дітьми пісенного репертуару все ж таки неможливі без їх попереднього розучування, а кращої методики вивчення пісні, ніж традиційна, наразі не існує.

Зазначимо, що зроблені зауваження носять дискусійний характер і не впливають на загальну високу оцінку представленого дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК. Вважаємо, що дисертація І.А.Малашевської «Теорія і практика навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії» є самостійним, завершеним педагогічним дослідженням, що виконане на достатньо високому теоретико-методичному рівні та містить науково обґрунтовані теоретичні й експериментальні результати, які в сукупності становлять значне досягнення для розвитку теорії та методики музичного навчання, а також вітчизняної музично-педагогічної освіти.

Вважаємо, що зазначена дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567), а її автор Малашевська Ірина Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика музичного навчання.

Офіційний опонент

О.В.Лобова,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної і початкової
освіти Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

18 січня 2018 р.

